

2015-2020 aldirako EAEko
Plana, **hobien kokapena**
ikertzekoa, Gerra Zibilean
desagertutako pertsonak bilatu
eta identifikatzeko

2015-2020 aldirako EAEko
Plana, **hobien kokapena**
ikertzekoa, Gerra Zibilean
desagertutako pertsonak bilatu
eta identifikatzeko

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA

Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA

Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia

Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco

Vitoria-Gasteiz, 2015

Lan honen bibliografia erregistroa Eusko Jaurlaritzaren *Bibliotekak* sarearen katalogoan
aurki daiteke: <http://www.bibliotekak.euskadi.eus/WebOpac>

Argitaraldia: 1.a, 2015eko azaroa
Ale-kopurua: 100 ale
© Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioa
Lehendakaritza Saila
Internet: www.euskadi.eus
Argitaratzailea: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia
Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco
Donostia - San Sebastián, 1 - 01010 Vitoria-Gasteiz
Egilea: ARANZADI Zientzia Elkartea
Itzulpena: IZO
Honen enkarguz eginda: Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia
Diseinua eta Maketazioa: Quod Sail, S.L.
Inprimaketa: Eusko Jaurlaritzako Inprimaketa eta Erreprografia Zerbitzua
Lege Gordailua: VI 721-2015

Aurkibidea

Sarrera	4
Lehen zatia	7
1. Aurrekariak	8
2. Hobien egungo kokapena	9
3. 2015-20 aldirako lan-plangintza	14
Bigarren zatia	17
Sarrera	18
1. Gorpuak hobitik ateratzeko prozesuaren faseak	18
1.1. Hobiak irekitzeko proposamena	18
1.2. Aurretiazko txostena	18
1.3. Gorpua(k) hobitik ateratzea	19
2. Prozesua kudeatzea	19
3. Eragile juridikoei komunikatzea	20
4. Memoria Historikoaren Legetik eratorritako protokoloa	21
5. Orain arte egindako lanaren emaitzen adibide batzuk	21
I. Eranskina	22

Sarrera

Eusko Jaurlaritzak 2013ko azaroaren 26an onetsi zuen 2013-2016 aldirako Bake eta Bizikidetzeta Plana. Dagokion jarduera-esparruan, I. ekimenak ezartzen du Memoria Historikoaren alorreko ekintzen plangintza eta antolaketa bat egin eta aurkeztu behar dela 2014an barrena. Konpromiso horri helduta, lehendakariak Memoria Historikoaren alorreko lehentasunen oinarri-programa aurkeztu zuen 2014ko azaroaren 4an.

Hala, Jarduera Orokorreko Planari buruzko atalean, 2015-2016 aldirian gauzatuak diren proiektuak deskribatzen ditu. 1. proiektua da desagertutako pertsonak bilatu eta identifikatzeko EAEko plana sortu eta garatzea. 4. proiektua, lehenarekin zuzenean lotura duena, Ertzaintza, fiskaltza eta epaitegiak aurkikuntzen eta ikerketen gainean jakitun jartzeko protokoloa da.

Aurkeztu berri den dokumentuak, «Gerra Zibilean desagertutako pertsonak bilatu eta identifikatzeko hobien kokapena ikertzera bideratutako euskal plana» izenekoak, aurreko bi proiektuak bateratzen ditu.

Lehen konpromisoa

Desagertutako pertsonak bilatzeko eta identifikatzeko konpromisoa ezartzen du Memoria Historikoaren alorreko lehentasunen oinarri-programako 1. proiektuak. Egia jakiteko eskubidea betetzeari lotuta dago, eta haxe du lehentasuna: ahal beste argitzea desagertutako pertsonen aferak.

Estatu espainiarrari berariaz, esplizituki eta presaz egindako gomendio batzuen parte da lehentasun hori. Gomendio horien egileak dira, batetik, bortxazko edo nahitaezko desagertzei buruzko Nazio Batuen Lantaldia eta horren errelatore berezia, eta bestetik, egia, justizia, erreparazioa eta berriz ez gertatzeko bermeak sustatzeko errelatore berezia.

Giza eskubideak babesteko Nazio Batuen mekanismoak bat datoz alor honetan: gogorarazten dute herri-administrazioak behartuta daudela desagerrarazitako pertsonak bilatzera eta gertatutakoa argitzera, baita tartean salaketa formalik ez badago ere. Era berean, azpimarratzen dute senideek eskubidea dutela maite dituzten pertsonen gertatutakoari buruzko egia jakiteko.

Eusko Jaurlaritzaren iritziz horretan datza frankismoaren biktimek egia jakiteko duten eskubidea, eta hori da gorpuak hobietatik ateratzeko euskal planaren sakoneko asmoa. Nagusiki, gizalegea eta biktimekiko elkartasuna daude oinarrian, kasu honetan, desagertutako pertsonen senideekikoa, egia jakiteko duten eskubidea dela kausa. Inguruabar horretan, ezinbestekoa da bizkor jardutea, adinean sartuta baitaude desagertutako pertsonen senideak eta Gerra Zibilean zein diktaduran gertatutako desagertzeen lekukoak.

Agiri honen lehen zatia desagertutako pertsonak bilatu eta identifikatzeko konpromisoaren ondorio da. Hiru atal bereizi dira: aurrekariak, hobien egungo kokapena eta 2015-2020 aldirako lan-programa.

Aurrekariaren artean dago Eusko Jaurlaritzak Aranzadi Zientzia Elkartearekin 2003tik sinatutako elkarlan-hitzarmena. Hitzarmen horrek hainbat helburu ditu. Batetik, egoera horren eraginpean diren pertsonen informazio-eskaerei erantzutea; bestetik, desagertutako pertsonen gorpuzkiak aurkitu, berreskuratu eta identifikatzea; eta azkenik, hobien mapa eguneratzea, eta bildutako informazio guztia gorde eta sistematizatzea.

2015-2020 lan-planaren oinarrian hitzarmen honen edukia eta hitzarmena garatzen pilatutako esperientzia daude. Dokumentu bakarrean sartuko dira bortxazko desagertzeen eta judizioz kanpoko exekuzioen biktimen beharrezko erantzuteko bultzatu behar diren ekintza guztiak, Nazio Batuen berriazko gomendioei jarraituz.

Bigarren konpromisoa

Memoria Historikoaren lehentasunen oinarri-programako 4. proiektua barnean hartzen du bigarren konpromisoak. Jarduera-protokolo bat zehaztu eta ezarri nahi da, aurkikuntzak eta ikerketak eragile polizial eta juridikoei jakinaraztea barne hartuko duena. Konpromiso horren emaitza dokumentu honen bigarren zatian dago, hala nola I. eranskinean.

Plan horren bigarren zatian dago jasota euskal autonomia-erkidegoan hobiak irekitzeko jarduera-prozedura. I. eranskinean dago jasota hobiak irekitzeko jarduera-protokoloa, abenduaren 26ko 52/2007 Legearen 12.1 artikuluan ezarritakoa betez egin dena.

Bi erreferentzia horiek gidatzen dute jarduera-metodologia Euskadin. Hobiak irekitzen dituzten taldeei gutxienezko estandarrak eskaintzen dizkiete, eta, era horretan, egia bilatzeaz gain, prozedura baliozkoa izatea bermatzen dute, balizko izapide judizialei begira.

Hobiak irekitzeko protokolo bat ezartzeko konpromisoa, frankismoaren biktimek justizia izateko eskubidearen garapenarekin bat dator kasu honetan. Horrenbestez, eskubide horri lotuta, erakunde publikoen betebeharra da ikertzea, gertatutakoa argitu dadin sustatzeko, giza eskubideen urratzei eta horien ondoriozko erantzukizunei dagokienez.

Biktimek justiziarako duten eskubidea sustatzeko beharrezkoak diren jarduketak egitea batez ere botere judizialari dagokio, eta, beraz, Eusko Jaurlaritzaren eskumenetik kanpo dago. Botere publikoen eginbeharra da, ordea, gizateriaren aurkakoak izateagatik preskribaezinak diren krimenak ikertzea, eta halakoak dira desagertze masiboak. Eusko Jaurlaritzari dagokio frankismoaren krimenekin zerikusia duen edozein ikerketa auzitegien esku jartzea. Gainera, horixe egiteko eskatu dute berriaz giza eskubideen babeserako nazioarteko erakunde nagusiek.

Lehen zatia

Hobien kokapena ikertzeko Euskal Autonomia
Erkidegoan

Lehen zatia

1. Aurrekariak

Euskal Autonomia Erkidegoan, Zaldibian erabili zen aurrenekoz hobi bat irekitzeko metodologia zientifikoa, 2002ko irailean, Udalak hala eskatuta, eta Gipuzkoako Foru Aldundiko Presidentearen babes instituzionalarekin.

Bestalde, urte horretan bertan, Arrasateko Udalak igorritako idazki batean, Aranzadi Zientzia Elkarteak esku hartzea eskatzen zen, Kurtzetxikiko leizera botatuko gorpuzkiak ikertzeko. Aldi horretan, plana jakinarazi zitzaion Gipuzkoako Foru Aldundiko Kultura Departamenduari eta Arrasateko ertzain-etxeari.

Nolanahi ere, ezin da bazterrean utzi senide batzuek Francisco Franco diktadorea 1975ean hil ostean gorpuzkiak hobi komunetatik berreskuratzeko egindako ahalegina. Aipatutako dataren ostean, hobiak ireki ziren Azazeta, Antzuola, Elgoibar eta Oiartzunen, baita leku gehiagotan ere, baina horien gaineko informazio oso gutxi dago.

Jarduera horiek Memoria Historikoarekiko interesa gero eta handiagoko garai berri bat abiarazi zuten, frankismoaren biktimen memoria-eskubideak eta, egia ezagutzeko, gertatutakoa ikertzeko premiak bultzatuta.

Egoera horretan, Juan José Ibarretxe lehendakariak 2002ko abenduaren 10ean egindako adierazpenaren bitartez, Memoria Historikoa berreskuratzeko politika aktibo bat martxan jarri zuen Eusko Jaurlaritzak. 2003an, Aranzadi Zientzia Elkartearen esku-hartze adituari esker, Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubideen Zuzendaritzak martxan jarri zuen Gerra Zibilean errepresaliatutako, fusilatutako eta desagertutako pertsonen gaineko ikerketa-plana.

Artxiboen ikerketa

Ordutik, 1.500 senideren eskabide baino gehiago hartu ditu. Horretarako, salatutako gertakaria egiaztatu dezakeen dokumentazioa bilatu da hainbat fitxategitan. Azken urteotan, 175etik gora erakunde kontsultatu dira, tartean, fitxategiak, erregistroak eta Espainiako hainbat ministeriotako dokumentazio-zentroak.

Horretaz gain, senideen eta protagonisten 500 lekukotza baino gehiago grabatu dira bideoan; gertakari horien gaineko ahozko memoriaren oinarria dira.

Halaber, lan horri guztiari esker, Euskadiko Hobien Mapa osatu zen. Informazio zehatza eskaintzen du berrogeita hamarretik gora hobiren kokaguneari buruz.

Aldi berean, hainbat txosten tekniko egin dira hobi komunen kokaguneei buruz. Horietako batzuk ireki dira. Zerrenda hau hobien mapan sartuko da, horien guztien berriazko txosten teknikoekin batera.

Aurretiazko txostenen, esku-hartzeen txostenen eta emaitzen txostenen bidez egiaztatuta dago hobien mapa, eta maiz eguneratzen da.

2. Hobien egungo kokapena

Dokumentu bidez frogatutako lurperatzeen zerrenda honakoa da:

Gerra Zibileko hobien kokapena (EAE)

ARABA			
Kokapena	Aurretiatzko txostena	Esku-hartzea	Oharrak
Untza	2003-03-02		1 hobi (zenbat pertsona?)
Kuartango	2003-03-05 2004-01-12		2 hobi
La Tejera (Erriberagoitia)	2004-01-12	2010-06-19	1 hobi (3 pertsona)
Amurrio (hilerria)	2004-05-24		
Gesaltza-Añana	2004-09-21		
Maeztu	2004-04-28		1 hobi (1 pertsona)
Azazeta	2004-01-12		1 hobi (hustuta, 13 pertsona)
Etxaguen eta Murua	2005-06-02	2013-04-01	2 hobi
Guardia (hilerria)	2005-08-04		3 pertsona
Legutio (hilerria)	04-08-2005		
Zestafe	07-09-2005		1 hobi (1 pertsona)
Luko	02-12-2008		1
Lantarón	2012-03-14		1 hobi (zenbait pertsona)
Araia (hilerria)	2012-06-14		1 hobi (3 pertsona)
Aprikano (hilerria)	2012-06-22		1 hobi (1 pertsona)
Legutio	2013-04-24	2013-07-14	1 hobi
Bóveda (Horca mendia)	2013-09-20	2014-09-28	1 hobi (2 pertsona)
Armiñón	2014-07-10	1967	7 pertsona
Gopegi	2014-09-15		1 hobi (5 pertsona?)
Zambrana (hilerria)	2014-11-28		

BIZKAIA

	Kokapena	Aurretiatzko txostena	Esku-hartzea	Oharrak
	Muxika	2002-11-16	2014-07-12	
	Galdakao	2003-06-01		
	Zornotza (hilerria)	2003-11-21		Hobi komuna hilerrian
	Arrieta	2004-02-24	2004-04-28	5 hobi
	Burgüeño	2004-04-03		4 hobi (4 pertsona)
	El Haya (Kantabria)	2004-04-03		Batzuk?
	Otxandio (hilerria)	2004-06-04		
	Sabigain	2004-07-01		1 hobi (1 pertsona)
	Talledo (Kantabria)	2004-06-28	2005-09-01	1 hobi (2 pertsona)
	Morga (hilerria)	2004-08-29		
	Turtzioz (hilerria)	2004-11-22		
	Elorrio	2005-07-15		1 hobi
	Gernika (hilerria)	2008-05-13		
	Zornotza (Ganzabal mendia)	2008-05-08	2008-07-26	1 hobi (1 pertsona)
	Alcedo auzoa (Sopuerta)	2011-06-05	2012-07-06	1 hobi (3 pertsona)
	Lemoatx (Lemoa)	2011-06-08	2011-06-11	1 hobi (1 pertsona)
	Urduña (hilerria)	2012-01-17	2014-08-30	
	Lemoa (Luminabaso)	2012-02-12	2013-07-11	1 hobi (2 pertsona)
	Bilbo (Abril eta Ganguren mendiak)	2012-05-11		2 hobi
	Zamudio	2012-05-29		1 hobi (1 pertsona)
	Sallortun auzoa (Galdames)	2012-09-07	2013-10-25	2 hobi (zenbat pertsona?)
	Altamira auzoa (Galdakao)	2012-10-14		1 hobi (1 pertsona)
	Euba auzoa (Zornotza)	2012-10-16		1 hobi (1 pertsona)
	Kortezubi	2013-05-08	2014-10-24	1 hobi (1 pertsona)
	Barrutia auzoa (Kortezubi)	2013-07-26		1 hobi (1 pertsona)
	Montellano auzoa (Galdames)	2013-11-01		1 hobi (1 pertsona)
	Ergoien auzoa (Galdakao)	2013-11-07		1 hobi (1 pertsona)
	Pardomendi (Lemoa)	2014-08-24	2014-10-25	1 hobi (1 pertsona)

GIPUZKOA			
Kokapena	Aurretiatzko txostena	Esku-hartzea	Oharrak
Zaldibia		2002-09-09	2 pertsona
Bedoña (Arrasate)		2002-10-06	2 pertsona
Hernani	2002-09-20	2003-03-17	2 hobi
Elgoibar	2002-11-09	2012-06-16	7 hobi (14 pertsona)
Aretxabaleta	2002-10-09		1 hobi (4 pertsona)
Deskarga (Antzuola)	2003-02-01	2011-03-01	1 hobi (?)
Ametzagaina (Donostia)	2003-02-22	2003-10-31	1 hobi (hustuta)
Usurbil	2003-03-27		1 hobi (?)
Ulia (Donostia)	2003-04-07		1 hobi (?)
Andoain	2003-04-20	2003-12-15	4 hobi (1 pertsona)
Tolosa	2003-05-11		2 hobi (2-6 pertsona)
Etzegarate (Idiazabal)	2003-10-27		1 hobi (1 pertsona)
Zumarraga	2004-02-20		1 hobi (2 pertsona?)
Madariaga (Azkoitia)	2004-03-27	2007-12-22	1 hobi (3 pertsona)
Intxorta (Bergara)	2004-04-04	2004-06-28	1 hobi (3 pertsona)
Elgeta	2004-04-04	2004-06-28	2 hobi (6 pertsona)
Mutriku	2004-09-11	2004-10-12	1 hobi (1 pertsona)
Pikoketa	2004-11-07		1 hobi (hustuta?)
Aldaba Txiki auzoa (Tolosa)	2004-11-23		1 hobi (2 pertsona)
Montezkue (Tolosa)	2004-12-08		1 hobi (1 pertsona)
Urrestilla (Azpeitia)	2004-12-14	06-11-2014	1 hobi (3 pertsona)
Behobia	2005-02-20	27-06-2005	1 hobi (hustuta?)
Saturraran auzoa (Mutriku)	2005-05-19	17-10-2013	1 hobi (2 edo 3 pertsona)
Aia (Ataun)	2006-03-07		7 pertsona
Deba	2006ko uztaila		3 hobi (3 pertsona)
Oiartzun (Iragorri)	2004-09-20	2007-08-27/29	1 hobi (5 pertsona)
Burdin Zubia (Donostia)		2009-06-30 2009-06-03	2 hobi (7 pertsona)
Deskarga Alde II (Antzuola)	2011-03-09	2011-03-21	1 hobi (1 pertsona)
Asteasu (hilerria)	2011-03-14	2011-09-03	1 hobi (2 pertsona)
Aristi baserria (Antzuola)	2013-05-03		1 hobi (3 pertsona?)
Elgoibar (Belartondo baserria)	2013-09-19	2014-10-20	1 hobi (1 pertsona)
Arrate (Eibar)	2014-09-18		1 hobi (2 pertsona)

Gauzatutako esku-hartzeetan giza gorpuzkiak aurkitu eta aztertu dira, eta, kasu batzuetan, senideei itzuli, identifikatzeko eta heriotzaren arrazoia interpretatzeko prozesua amaitu ondoren.

2002az geroztik irekitako Gerra Zibileko hobiak

Udalerrria	Tokia	Sustatzailea	Zuzendaritza	Gorpuzki kopurua	Gorpuzkien egoera
2002 urtea					
Zaldibia Gipuzkoa	Matazal	Udala eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jesus Tapia	2	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
Arrasate Gipuzkoa	Kurtzetxikiko leizea	Udala eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Francisco Etxeberria	2	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
2003 urtea					
Andoain Gipuzkoa	Asu baserria	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Francisco Etxeberria	1	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
2004 urtea					
Elgeta Gipuzkoa	Sagasti mendia	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jesus Tapia eta Jimi Jimenez	3	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
Elgeta Gipuzkoa	Ansuategi baserria	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jesus Tapia eta Jimi Jimenez	6	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
Sabigain	Mendia	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Alfredo Irusta	1	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
Mutriku (Gipuzkoa)	Zabale baserria	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Lourdes Herrasti	1	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
2007 urtea					
Oiartzun Gipuzkoa	Iragorri	Udala, Katin Txiki eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Lourdes Herrasti	5	Hilerrian hobiratuak
Madariaga Gipuzkoa	Azkoitia	Elgoibar 1936 eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Lourdes Herrasti	1	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
2008 urtea					
Zornotza Bizkaia	Ganzabal mendia	Senideak, Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jimi Jiménez	1	Senideei entregatu zaizkie
2009 urtea					
Donostia Gipuzkoa	Burdin Zubia	Donostiako instrukzio epaitegia	Luis Querejeta eta Fco. Etxeberria	7	2, senideei entregatu zaizkie

Udalerrria	Tokia	Sustatzailea	Zuzendaritza	Gorpuzki kopurua	Gorpuzkien egoera
2010 urtea					
Erriberagoitia Araba	La Tejera	Ahaztuak 1936, Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jimi Jiménez eta Lourdes Herrasti	3	Senideei entregatu zaizkie
2011 urtea					
Lemoatx Bizkaia		Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jimi Jiménez	1	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
2012 urtea					
Elgoibar Gipuzkoa	Ziardamendi	Elgoibar 1936, Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	L. Herrasti	4	2, senideei entregatzeke daude
2013 urtea					
Etxaguen Araba	Elizari atxikitako eraikina	Etxagueneko udala, Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jimi Jiménez	10	Udalari entregatu zaizkie, hilerrian hobiratzeko
Legutio Araba	Txabolapeko pinudia	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jimi Jiménez	1	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
Amasa Gipuzkoa	Hilerria	Aritza Kultur Elkarte, Udala eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Lourdes Herrasti	6	Udalari entregatu zaizkie, eta hilerrian hobiratu
Lemoa Bizkaia	Luminabaso	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jimi Jiménez	1	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
Urbasa	El Raso leizea	Nafarroako fusilatuen senideen elkarte	Lourdes Herrasti	10	Senideei entregatu zaizkie (haietako bat, gipuzkoarra)
2014 urtea					
Urduña Bizkaia	Hilerria	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jimi Jiménez	14	Udalari entregatzea aurreikusita dago
Bóveda Araba	La Horca gaina	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Jimi Jiménez	2	1, senideei entregatu zaio
Lemoatx Bizkaia	Lemoaitz mendia	Eusko Jaurlaritza eta Aranzadi Zientzia Elkarte	Lourdes Herrasti	1	Senideei entregatu zaio

Aurreko zerrendakoez gain, Euskal Autonomia Erkidegotik kanpo (Nafarroa, Burgos, Kantabria, etab.) lurperatutako euskal herritarren gorpuzkiak berreskuratu ditugu urte hauetan. Oro har, senideei entregatu zaizkie gorpuzkiok, hauek izan ezik:

Castro Urdiales Kantabria	Talledoko hilerria	Héroos por la República elkartea	Lourdes Herrasti	2	EHUko Medikuntza Fakultateko Laborategia, Donostia
Berriobeiti Nafarroa	Ezkaba	Txinparta	Jimi Jiménez	1	Senideei entregatu zaizkie

Bestalde, emaitza positiborik izan ez duten prospekzio asko egin ditugu, hala Euskal Autonomia Erkidegoan, nola Estatuko hainbat lekutan, euskal herritarren gorpuzkien bila.

3. 2015-2020 aldirako lan-plangintza

Egindako ibilbideari jarraipena emateko, oraingo lehentasuna plan ordenatu bat ezartzea da, lurperatzeak egin omen ziren hainbat inguru aztertze. Horretarako, ezinbestekoa da prospekzioa, dokumentuak aztertearekin eta lekukotzak biltzearekin osatzen dena.

Ondorengo koadroan zerrendatu dira, gorpuzkiak aurkitzeko aukera gehiago dagoen gunetik aukera gutxiagokora, esku hartu beharreko lekuak. Hobiak irekitzearen arloko datozen urteetarako lan-plana ageri da eskema honetan. Prospekzioen emaitzek zehazten dute egin beharreko jarduerak zein diren, dokumentu honen bigarren zatian eta I. eranskinean jasotako metodologiari jarraikiz egingo direnak.

Ikerketa-fasean dauden Gerra Zibileko hobiak 2015

ARABA		
Kokapena	Jarduteko lehentasuna	Biktima kopurua eta mota
Untza	Handia	Hainbat gudulari eta zibil ezagun eta ezezagun
Abornikano	Handia	Hainbat ezezagun eta ezagun
Gopegi (Los Roturos)	Handia	Bost gudulari ezezagun
Aprikano (hilerria)	Ertaina	Zibil ezezagun bat
Sendadiano	Txikia	Bi zibil ezezagun
Zanbrana		Aztertzen
Aramaio (Arangio mendia)		Aztertzen
Aramaio (Albinako urtegia)		Aztertzen
Aramaio (Kruzeta)		Aztertzen
Abornikano		Aztertzen

BIZKAIA

Kokapena	Jarduteko lehentasuna	Biktima kopurua eta mota
Mendata	Handia	Gudulari ezagun 1
Fika (Uspetza)	Handia	? Zenbait gudulari ezezagun
Arrieta	Txikia	? Zenbait gudulari ezezagun kokagune desberdinetan
Zamudio (Argiñena)	BAI	Gudulari ezezagun bat
Gadakao (Altamira)	Txikia	Hainbat gudulari ezezagun
Zornotza (Euba)	Txikia	Gudulari ezezagun bat
Kortezubi (Enderika)	Txikia	Gudulari ezezagun bat
Mendata		Aztertzen
Etxebarria (Urkarregi)		Aztertzen
Fika		Aztertzen
Dima		Aztertzen

GIPUZKOA

Kokapena	Jarduteko lehentasuna	Biktima kopurua eta mota
Eibar (Arrate)	Handia	Bi gudulari ezagun
Ibarra (Izaskun)	Handia	Ezezagun bat
Donostia (Ulia)	Ertaina	Hainbat zibil ezezagun
Tolosa (Montezkue)	Ertaina	Ezezagun bat
Zumarraga (Beloki)	Txikia	Bi gudulari ezezagun
Deba	Txikia	Ezezaguna
Saturraran		Aztertzen

Metatutako esperientziak erakusten du litekeena dela prospekzio-esparru berriak sortzea koadro honetan jasotakoez gain, lekukotza berrien ekarpenei esker. Jakina, kasu horiek ere plan honen barnean ikertuko dira.

Halaber, Eusko Jaurlaritzako Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzak senideen eskakizunak izapidetzen jarraituko du, egon litezkeen agiri-frogetan oinarritutako txostenak eginez.

Eusko Jaurlaritzak biktimen eskubideekiko duen konpromisoaren eta arduraren erakusle da hori guztia. Konpromiso eta ardura horiek ekintza jakin batzuetan gauzatzen dira: hobiak irekitzeko prozesuan aurrera egitea, desagertutako pertsonak bilatu eta identifikatzeko.

Testigantzen bilketa

Bigarren zatia

Euskal Autonomia Erkidegoan
hobiak irekitzeko
jarduera-prozedura

Sarrera

Aranzadi Zientzia Elkartearekin egindako hitzarmenaren esparruan, eta hobiak irekitzeko metodo eta protokolo egokia ezartzeko asmoz, Eusko Jaurlaritzak Sailarteko Batzorde bat sortu zuen, hobiak irekitzea sustatzeaz arduratzeko. Horretarako, hainbat irizpide orokor ezarri zituen, urte horietan guztietan metatutako esperientzia gehituta, eta halaxe osatu da Euskadin hobiak irekitzeko jarduera-prozedura. Hain zuzen, prozedura hori hartu beharko da kontuan jarduera guztietan.

Lekukotzak

Labur azalduta, hona hemen egin beharreko jarduerak:

- a) Lekukotzak bideoan grabatzea.
- b) Dokumentazioa bilatzea fitxategietan (dokumentuak eskaneatzea).
- c) Prospekzio arkeologikoak.
- d) Hobiak irekitzea.
- e) Gorpuzkiak laborategian aztertzea (nortasuna zehaztea eta heriotza-kausa interpretatzea).

Jarduera horiek hobiak irekitzeko prozesuaren barnean daude. Prozesuak hiru fase ditu.

1. Gorpuak hobitik ateratzeko prozesuaren faseak

Labur esanda, hobiak irekitzeko prozesuan hiru mugarri hartu behar dira kontuan:

- a) Hobia irekitzeko proposamena, eskabidea egiten dutenen hobia irekitzeko legezko interesaren erakusle.
- b) Aurretiazko txosten teknikoa egitea.
- c) Hobiak irekitzeko prozesua eta gorpuzkiak aztertzea.

1.1. Hobiak irekitzeko proposamena

Hobiak irekitzeko ezinbestekoa da eskabidea egin dutenek legezko interesa izatea. Legezko interesa aitortzen zaie biktimen senideei, baita Memoria Historikoa berreskuratzeko xedea duten irabazi asmorik gabeko elkarteei ere.

Era berean, hobia dagoen eremuko toki-erakundeek ere legezko interesa izan dezakete. Euskal Autonomia Erkidegoko administrazioari ere interesa aitortuko zaio, egiaren bilaketan eta biktimen eskubi-deen betearazpenean erantzukizunez jokatzeko betekizuna duenez.

Hobiak irekitzeko eskabideek, ahal den neurrian, modu argian adierazi behar dute hobiak egon daitezkeen biktimen senideen edo hurbilekoen nahia. Baldintza hori beteko ez balitz, kasu horri loturiko balizko dokumentazio historikoaren edota lor daitezkeen lekukotzen arabera aztertuko da eskabidea.

1.2. Aurretiazko txostena

Aurretiazko txostena teknikoa izan behar da; kasuaren aurrekariak, informazio historikoa, kasuaren berri izan dezaketenen lekukotzak, hobiaren kokagunea, hobia irekitzeko proiektuaren bideragarritasuna eta horretarako beharrezkoak diren giza baliabideak eta baliabide teknikoak.

1.3. Gorpua(k) hobitik ateratzea

Hobiak irekitzean, nazioartean onartutako protokolo zientifikoak bete beharko dira, langile kualifikatuen eskutik, eta honakoa bermatuko da:

- a) Lana ondo egitea.
- b) Lortutako ebidentzia guztien zaintza-kate egokia.
- c) Printzipio etikoak aplikatzea biktimei eta senideei dagokien guztian.
- d) Laborategira eroatea, analisiak egiteko.
- e) Hobia irekitzeari buruzko txosten teknikoak, argazkiak eta bideoak erantsita. Kasuari buruzko interes historikoko dokumentazio ezaguna erantsiko da txostenaren osagarri gisa, hala nola senideen zein bestelako lekukotzak.

Ondoren, agiri tekniko hori gorpuzkien analisiaren txostenarekin osatuko da, gorpua identifikatu eta heriotza-kausak zehazteko. Hori guztia arloan espezializatutako laborategietan egingo da.

Gorpuak hobitik ateratzen - Elgeta

2. Prozesua kudeatzea

Aurreko puntuan adierazitako prozesuan kudeaketari buruzko hainbat alderdi garrantzitsu hartu behar dira kontuan. Nagusiki, baimenak, izapideak eta familiekiko harremana.

Hobiak irekitzeko baimenak izapidetzean, kontuan hartu behar dira hobia irekitzeko proposamena eta aurretiazko txostena. Horiek hobiak irekitzeko eskabideari atxiki beharko zaizkio.

Eskabide horiek arloan eskumena duten agintariei ezagutaraziko zaizkie; Fiskaltza, Ertzaintza, Udala, Foru Aldundien Ondare Zerbitzua eta Osasun Saila (hilerrietan ireki beharreko hobien kasuan). Esku-hartzea programatuta dagoen data adieraziko zaie.

Eusko Jaurlaritzako Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzak gidari-lanak egingo ditu prozesua abiaraztea eskatu dutenentzat, bere baliabideekin ekimena bultzatuz.

Osatutako informazioa familiei emango zaie, behar bezalako ezagutza izan dezaten. Halaber, kopia bat entregatuko zaio euskarri informatikoan Gogora Memoria, Bizikidetzeta eta Giza Eskubideen Institutuari, fitxategian gorde dezan.

Berreskuratutako gorpuzkiekin zer egin, identifikatuta dauden kasuetan, senideek erabakiko dute. Halaber, beraien esku egongo da *oroitzapen-ekintzak eta omenaldiak egiteko moduaren* gaineko erabakia. Horretarako, administrazio publiko eskudunen laguntza izango dute.

3. Eragile juridikoei komunikatzea

Hobiren bat irekitzen denean edo gizateriaren aurkako krimenen biktimen gorpuzkiak lurpetik ateratzen direnean, jakinaren gainean jarri behar dira Ertzaintza, Fiskaltza eta kasuan kasuko epaile edo auzitegia.

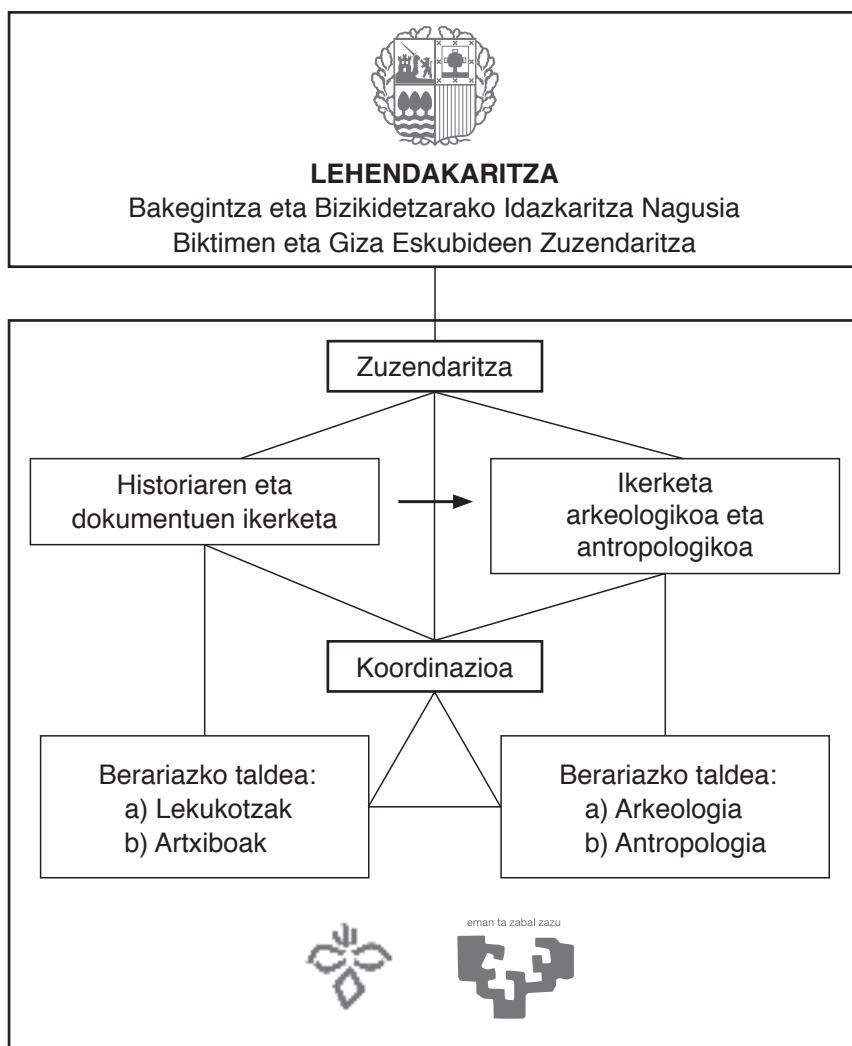
Zehazki, prospekzio batek emaitza positiboa eman bezain laster, Eusko Jaurlaritzako Biktimen eta Giza Eskubideen zuzendaria idatzizko jakinarazpena igorriko dio Euskadiko Justizia Fiskal Nagusiari, dagokion ondorioetarako, hobia irekiko den eguna eta ordua adieraziz.

Aranzadi Zientzia Elkarteak horren berri emango die Ertzaintzari eta instrukzio-epaitegi eskudunari. Hala-ber, dagokion lurraldeko Foru Aldundia ere jakinaren gainean jarri beharko da.

Ekintza guztiak koordinatuko dituzte Eusko Jaurlaritzako Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzak, Aranzadi Zientzia Elkarteak eta hobia aurkitu den lekuko Udalak. Betiere kontuan hartuko dira Memoria Historikoko elkarteak, batez ere hobia dagoen tokiko elkarteak.

Ateratako gorpuaren nortasunari buruzko zantzu nahikoak daudenean, arreta handia eskainiko zaio senideei informazioa bidaltzeari. Senideek parte-hartze aktiboa izango dute prozesuan, hala nahi izanez gero.

Hobiak irekitzeko lantaldearen eskema.

4. Memoria Historikoaren Legetik eratorritako protokoloa

Memoria Historikoari buruzko 2007ko Legearen garapenaren barnean, Justizia Ministerioak Memoria Historikoaren arloko elkarteekin eta autonomia-erkidegoekin kontsulta-erronda hasi zuen protokolo bat osatzeko asmoz.

Ondutako dokumentua 2011n argitaratu zen: PRE/2568/2011 Agindua, irailaren 26koa, 2011ko irailaren 23ko Ministroen Kontseiluaren Erabakiaren bitartez, gerra zibileko eta diktadurako biktimen hobiak irekitzeko jarduera-protokoloa Estatuko Aldizkari Ofizialean argitaratzea agintzen dena (**I. ERANSKINA**).

Euskadin, hobiak irekitzeko jarduera-protokoloa honakoek gidatzen dute: 2002az geroztik metatutako esperientziak, Estatuko jarduera-protokoloan ezarritakoak eta Giza Eskubideen Nazioarteko Zuzenbideak arlo horretan ezarritako zuzentarauak..

5. Orain arte egindako lanaren emaitzen adibide batzuk

Orain arte baliatutako lan-metodoari eta metatutako esperientziari esker, informazio asko osatu ahal izan da, eta gaia nahikoa gizarteratzea lortu da, nagusiki biktimen senideek egindako eskaerari erantzunez.

Bestalde, hainbat proposamen egin dira azken urteetan ikerketa-taldeen esperientziaren ondotik:

·«Panorama organizativo sobre Antropología y Patología Forense en España. Algunas propuestas para el estudio de fosas con restos humanos de la Guerra Civil española de 1936», Francisco Etxeberria (2004). Liburu honetan: *La memoria de los olvidados. Un debate sobre el silencio de la represión franquista*. Argitaratzailea: Eremua. 183-219 or.

·«Aportaciones de la Antropología Forense en el estudio de las víctimas de la Guerra Civil y el franquismo», Fernando Serrulla (2005). Liburu honetan: *Actas do II Congreso da memoria. A II República e a Guerra Civil*. 707-714 or.

·«El análisis de los restos», Manuel Escarda (2006). Liburu honetan: *La represión franquista: mito, olvido y memoria*, 299-330 or.

·«Métodos internacionales empleados para la identificación de restos óseos humanos», Manuel Polo (2009). Aldizkari honetan: *Revista d'Estudis de la Violència*, 8. zk.

Aurreko guztiaren oinarrian nazioarteko zenbait protokolo daude, tartean, Nazio Batuek argitaratutako exekuzio judizioz kanpokoak, arbitrarioak edo sumarioak modu eraginkorrean prebenitu eta ikertzeko eskuliburua (New York, 1991) eta gerora Nazio Batuen Giza Eskubideetarako Goi Komisarioaren Bulegoak egindako garapena (Mex/00/AH/10 proiektua). Azken horretan zehazten da giza eskubideak urratu direlako susmoa dagoen heriotzen auzitegi-ikerketarako eredu zko protokoloa.

I. Eranskina

Hobiak irekitzeko jarduera protokoloa

I. Sarrera

Protokoloa 2007ko abenduaren 26ko 52/2007 Legearen 12.1 artikuluan ezarritakoaren arabera osatu da, eta horren bidez gerra zibilaren eta diktaduraren garaian jazarpena edo indarkeria jasan zutenen eskubiak aitortzen eta zabaltzen eta haien aldeko neurriak ezartzen dira.

Manu hori bete, eta honako bitartekoa osatu da, biktimak berreskuratzen eta identifikatzen adituak diren erakundeen eta arlo horretan jardun diren autonomia-erkidegoen esperientziari esker. Horren oinarrian nazioartean oso ezagunak diren bitartekoak daude, NBEren 1991ko Minnesotako Protokoloa kasu, exekuzio sumario, judiziorik kanpoko, arbitrario edo legez kanpokoak modu eraginkorrean prebenitu eta ikertzeko.

Metodologia eta prozedura gidatzeko protokolo horren helburua da orientazioa eta jarraibideak eskaintzea desagertutako pertsonen bilaketari, berreskuratzeari eta identifikatzeari ekin nahi dioten pertsoneri, baldin eta dagokion autonomia-erkidegoak ez badu jarduera-protokolorik onartu, eta betiere autonomia-erkidegoen zein toki-administrazioen araudi aplikagarria nahitaez betez.

Hobi komun bat ireki eta gorpuak ateratzea diziplinarteko egitekoa da, espezialista hauek esku hartzea beharrezkoa dena:

- Historialariak.
- Arkeologoak.
- Auzitegiko espezialistak.

Halaber, giza identifikazioko edo auzitegi-antropologiako zerbitzuak edo unitateak dituzten Auzitegi Medikuntzako Institutuek eta Unibertsitateek parte hartzea bilatuko da, hobia kokatuta dagoen lurraldea gorabehera.

II. Lanak egiteko eskabideak, proiektua aurkeztea eta administrazioaren behin-behineko onespina

Hobi komun bat ireki eta gorpuak ateratzea egintza berezia denez, ezinbestekoa da biktimen zuzeneko senideek gorpuzkiak ateratzea eskatu izana, edo interesdunek, Memoria Historikoa aldarrikatzeko eraturako elkarteak kasu, ekimena bultzatzea.

Interesdunek hobiak irekitzeko baimen-eskabidea gorpuzkiak dauden lekuko toki-erakundeari edo autonomia-erkidegoari aurkeztu beharko diote, kasuan kasuko araudian ezarritakoaren arabera. Ondorio horietarako, interesdunak honakoak dira:

- Biktimen zuzeneko senideak.
- Ikerketa-, kokatze- eta identifikazio-jarduerak egiten dituzten irabazi asmorik gabeko elkarteak.

Eskabideei proiektu bat atxiki beharko zaie, ahal dela, honako alderdiak egiaztatuko direna:

- Jarduera sustatzen duen erakundea, elkarte edo partikularra eta sustatzeko arazoak.
- Aurretzeko ikerlanak (ahozko iturrietan eta agirietan oinarrituta), hobiaren kokapenari eta gorde ditzakeen banakoei buruzkoak, hala nola aurkitutako senideei buruzkoak.
- Hobia irekitzeaz eta ondorengo jardueraz arduratuko den talde teknikoa identifikatzea, arduradunak zehaztuta.
- Esku-hartze arkeologikoko proiektuaren funtsezko ezaugarriak eta, hala dagokionean, egin beharreko auzitegi-azterketarenak.
- Proiektuaren baliozkotasunari eta bideragarritasunari eragin diezaiokkeen zeinahi datu interesgarri.

III. Jarduteko prozedura

Administrazioak proiektuak barne hartzen dituen jarduerak onartu ondoren, prozedurak honako faseak izango ditu:

- A. Aurretiatzko ikerketa.
- B. Esku-hartze arkeologikoa.
- C. Gorpuzkien auzitegi azterketa.
- D. Azken txostena.
- E. Gorpuzkien azken norakoa.

Oro har, prozesu osoaren koordinatzaile bat beharko da, hobiak irekitzen esperientzia kualifikatuta izango duena. Gainera, zuzendari bana beharko da fase bakoitzeko (horien ardura izango da dagokien jardue-
ra-esparruari buruzko txostena egitea).

A. Aurretiatzko ikerketa

Fase honetan, desagertutako pertsonaren nortasuna, kasuaren xehetasunak eta tokiko inguruabar his-
torikoa ahalik eta zehatzen ezagutzea da helburua. Horretarako, dokumentalisten, elkarrizketatzaileen eta
psikologoaren laguntza jasoko da.

1. Jarduerak

Informazioa eman nahi duten senideen eta pertsonen eskabideak dira ikerketa-prozesuen abiapun-
tua. Prozesua hasteko, interesdunei datu pertsonalak eskatuko zaizkie, hala nola, desagertutako per-
tsonaren datuak eta lurperatu zuten tokia, data, baldintzak eta, ahal dela, argazkiak, agiriak, objektuak,
eta abar, aurkeztea. Informazio hori osatu egingo da gero, datu gehiago eskain ditzaketen pertsonekin
zuzenean harremanetan jarrita.

Elkarrizketak ahal bezain laster egingo dira, eta idatziz jaso, edo grabatu. Ondoren, grabatutakoa
transkribatu eta gorde egingo da.

Senideei fase honetan jakinarazi behar zaizkie desagertutakoak aurkitzeko eta identifikatzeko dau-
den egiazko aukerak, kasu zehatz horren eta antzekoen baldintzak kontuan hartuta.

Edonola ere, Datu Pertsonalak Babesteari buruzko abenduaren 13ko 15/1999 Lege Organikoak eza-
rritako betekizunak beteko dira, prozesuan parte hartuko duten pertsonen dagokienez. Era berean, per-
tsona horiei jakinaraziko zaie legeak sartzeko, zuzentzeko, ezeztatzeko edo aurkaratzeko eskubidea
aitortzen diela. Balizko datu-lagapenen berri ere eman beharko zaie.

Aipatutako datuekin osatuko da *ante mortem* fitxa, aurretiatzko fase horren zuzendariak gainbegiratu-
ta. Fitxa horretan honakoak adieraziko dira:

- Informazio-emailearen datu nagusiak.
- Desagertutako pertsonaren datuak (izen-abizenak, sexua, adina, jaioteguna eta jaioterria, egoera zibila, ikasketak, lanbidea edo ogibidea, ezaugarri fisikoak, patologia, lesioak, eta abar). Ahal dela, biktimaren nortasuna adierazten duten agiriak lortu behar dira.
- Pertsona desagertu zen moduari buruzko datuak (data, ordua, lekua, desagertze/atxiloketatik exekuziora eta lurperatzera arte igarotako denbora), eta baldintzei buruzkoak (lekua, bakarrik edo taldean zegoen, lekukoak, arrazoiak, nora eraman zuten, bilaketa-lanak, eta abar).
- Bizi diren senideei buruzko datuak, gorpuzkiak identifikatzeko balizko DNA analisisien bideragarri-
tasuna balioztatzeko.

Informazio pertsonalizatua ikerketa historiko eta dokumentalarekin osatu behar da (fitxategiak, bi-
bliografia, eta abar), inguruabar historikoaren eta gertatutakoaren gaineko oinarritzko informazioa lortze
aldera.

2. Txostena

Aipatutako datu guztiak jardunaren zuzendariak izenpetuko duen txosten batean jasoko dira.

B. Ikerketa arkeologikoa (landa lanak)

1. Txostenak eta baimenak

Hobiak irekitzea sustatzen dutenek honako jarduerak egin beharko dituzte:

a) Hobiaren kokapenari eta ezaugarriei buruzko aurretiazko txostena.

b) Esku-hartze arkeologikoaren proiektu bakarra, honakoak barne hartuta: lehen fasea, hobiaren ingurunea aztertzearena, kokapen zehatza ezagutzeko, eta bigarrena, indusketa bera, baldin eta proiektua ez badago bietako bakarrera mugatuta, bigarren fasea gerorako uzten duelako edo lehen fasea dagoeneko eginda dagoelako.

Proiektuaren edukia hauxe izango da:

- Arkeologia-lanak eta plangintza deskribatzea.

- Metodologia, eta, prospekzioaren kasuan, behaketa-lanak gauzatzea eta/edo teledetekzio geofisikoko metodoak erabiltzea zehaztuta. Prospekzioan nahiz indusketan, datuak eta dokumentazioa erregistratzeko eta materialak tratatzeko eta biltegitratzeko erabilitako metodologia zehatz azalduko da. Prospekzio-tekniko egokienak erabili beharko dira, nazioartean onartutako ikerketa-estandarrak betez.

- Giza baliabideak eta baliabide materialak.

- Esku-hartzea gauzatzeko epea eta lanen hasiera-data.

- Esku-hartzearen aurreikusitako gastua.

c) Dagozkion baimenak eskatzea.

- Hildakoen senideen edo lege-ordezkarien idatzizko baimena. Behar izanez gero, gorpuzkiak dauden lekuko toki-erakundeek zein autonomia-erkidegoek iragarkiari argitaratu ahal izango dituzte udal iragarki-oholetan, eskualdeko edo erkidegoko aldizkari ofizialetan edo irakurle gehieneko egunkarietan.

- Senideetako bat edo ordezkatzan dituzten elkarrekin hobia irekitzearen aurka badaude, autonomia-erkidegoak egoera aztertu beharko du: lehenik senideen interesei erreparatuko die eta, interesdunei entzun ondoren, lanak osorik, zati batean edo ez egitea erabakiko du.

- Lurzoru-erakundearen sarbidea: titulartasun publikoko lurzoruen kasuan, agintari eskudunek baimena eman ahal izango dute, interes publikoko arrazoiren batengatik izan ezik, lurzoruak aldi baterako okupatzeko. Titulartasun pribatuko lurzoruen kasuan, gorpuzkiak dauden lurzoruen titularren baimena eskuratu beharko da. Baimenik jasotzen ez bada, horren berri eman beharko zaio administrazio eskudunari, lurzoruen aldi baterako okupazioaren izapideak hasi ditzan.

- Lurzoruen aldi baterako okupazioak prospekzio- eta indusketa-lanak egiteko beharrezkoa den denbora iraungo du, eta jabetza nahitaez kentzeari aplikagarri zaion araudian ezarritakoa jarraituko du. Jardunari berrekingo zaio lurzoruen okupazioari buruzko administrazio-espediten-tea ebatzi eta bat.

- Prospekzioa, gorpua ateratzea eta identifikazioa egin ahal izateko baimena eskatu beharko zaio lurzoruen titularra den administrazioari. Gainera, autonomia-erkidegoek indusketa arkeologikoen gainean ezarritako eskakizunak bete beharko dira (baimenak lortzea, materialak biltegitratzea, epeak, eta abar).

- Gorpuzkiak kokatuta dauden lekuko toki-erakundearen baimena ere beharko da, baldin eta udalei edota gainerako toki-erakundeei (hilerriak eta hileta-zerbitzuak, hirigintza-betearazpena, obrak edo bestelako zerbitzuak) dagozkien eskumenak urratzen badira.

- Aurkikuntzak berehala jakinaraziko zaizkie dagokion toki-erakundeari, autonomia-erkidegoari, polizia edo Guardia Zibilari eta instrukzio-epaitegi eskudunari. Estatu administrazio orokorrari edo bere mendeko erakundeei atxikitako lurzoruen kasuan, horiek ere jakinaren gainean jarri beharko dira.

2. Jarduerak

Indusketari ekitea erabakita, honela jokatu behar da:

- Plangintza: zuzendaritza, taldekideak zehaztea, lanak banatzea, indusketa-plana, beharrezkoa den materiala. Taldekideei dagokienez, hobia irekitzeko beharrezkoa denaren arabera, honako teknikari guztiek edo batzuek parte hartuko dute:

- Arkeologoak: jarduera ikuspuntu arkeologikotik zuzenduko dute. Nekropolien indusketan eskarmentua izatea komeni da.
- Auzitegi-antropologiako adituak: behar izanez gero, *in situ* ikerketaz arduratuko dira, hala nola materialen garraioa zaintzeaz.
- Mediku tanatologoak: ireki beharreko hobia hilerri batean badago.

Bestalde, kontuan hartu beharko da hobiaren kokapena, eta bertan egon daitekeen pertsona kopurua beharrezkoa den materiala zehazteko. Nazioartean onartutako ikerketa-estandarretan adierazitako beharrezko indusketa-ekipoa erabili beharko da. Komeni da lanabes txikiak erabiltzea, tartean, pale-tak, brotxak, zurezko espatulak eta odontologiako lanabesak. Bitarteko mekanikoak salbuespenez eta behar bezala arazoituta bakarrik erabiliko dira.

- Egindako lanen dokumentazioa. Esaterako, dokumentazioa testu, marrazki, argazki eta bideoz osatu daiteke. Argazkiak atera behar zaizkio lan-eremuari lanak hasi aurretik eta amaitu ondoren. Halaber, jardueren egunerokoa idatzi beharko da, teknikari esku-hartzaileak, arduraldia eta gerta litezkeen gorabeherak jasotzeko.

Lan-eremuan bertan dokumentatu behar dira gorpuzkiak identifikatzeko lagungarriak gerta daitezkeen datu guztiak, hala nola desagertuei loturiko elementu guztiak (ondasun pertsonalak, ehunen hondarrak, eta abar) zein gertakariei loturikoak (bala-zorroak eta munizioaren hondakinak, eta abar).

- Indusketa: Indusketa-lanen lekuko izango dira, hala nahi izanez gero, biktimen zuzeneko senideak.

Esku-hartze arkeologikoei aplikagarri zaizkie Espainiako Ondare Historikoari buruzko uztailaren 25eko 16/1985 Legearen V. tituluko aurreikuspenak, ondare arkeologikoari buruzkoak, hala nola arlo horretan aplikagarri diren autonomia-erkidegoen arauak.

Prozedura horiek nazioartean onartutako ikerketa-estandarren arabera gauzatuko dira. Horretarako, oso garrantzitsua da honako zehaztapenen arabera jardutea:

- Indusketa-prozeduren oinarriak hartu behar dira kontuan; erreferentzia metrikoak, hondeatze ordenatua, lurren baheketa, laginketa, zangaren profilen behaketa, ingurunearen babesa, ebidentzien bilketa, materialaren *in situ* behaketa, gorpuzkien tratamendua, eta abar.
- Funtsezkoa da segurtasuneko perimetro bat ezartzea, balizatuta eta babestuta, gorpuzkiak hondatzea edo lapurtzea ekiditeko, baimena duten langileak bakarrik sartuko direna. Edonola ere, tentu handiz gordeko dira hobeik ateratako materialak, kalterik eragin gabe.
- Gorpuzkiak aurkituz gero, autonomia-erkidegoa, toki-erakundea, instrukzio-auzitegi eskuduna, polizia edo Guardia Zibila jakinaren gainean jarri beharko dira, aurkikuntzaren ezaugarriak azalduta.
 - Gorpuzkiak jasotzea: betiere auzitegi-antropologiako adituek parte hartuko dute eta zaintza-katea bermatu beharko da, lagina hartzen denetik desegin edo itzultzen den arteko gorabeherak jasota gera daitezen.
 - Gorpuzkiak zaintzea eta laginak ateratzea: adituek lagin adierazgarriak hautatuko dituzte, protokolo honen xedeetarako analisi onena egin eta aurkitutako gorpuzkiak identifikatu ahal izateko.

Gainerako aurkikuntzen kasuan, ezinezkoa balitz laborategira eraman, eta aztertzea, udalerriko hilerria edo udalak zehaztutako lekura garraiatuko dira. Bestela, aurkitutako lekuan utziko dira, behar

bezala babestuta eta adierazita. Antropologiako adituek gomendatuko dute zer egin, udalak edo autonomia-erkidegoak eskainitako baliabideak gorabehera, betiere gorpuzkiak identifikatzeko eta babesteko premia kontuan hartuta.

Edonola ere, garraioa eta zaintza autonomia-erkidegoan indarrean jarritako Osasun-hileta Araudiaren eta kasuari aplikagarri zaion toki-araudiaren arabera izango dira.

- Laginen garraioa: datuak jaso eta gorde beharko dira bai laginketan, baita laginaren kontserbazioan, garraioan, laborategira sartzean, analisia egin bitartean eta analisia egin ondoren ere. Txostenak, edonola ere, JUS/1291/2010 Agindua, maiatzaren 13koa, Toxikologia eta Zientzia Forentseen Institutuak aztertu beharreko laginak prestatu eta bidaltzeko arauak onartzekoa, bete beharko du (EAO, 2010eko maiatzaren 19koa), baldin eta laginak aipatutako institutura bidaltzen badira.

Gainerako kasuetan, aipatutako erreferentziatzeko arauak aplikatu ahal izango dira laginen azterketan. Era berean, Genetika Forentseko Nazioarteko Sozietateak identifikazio genetikorako laginketari eta laginen bidalketari buruz emandako gomendioak ere (Justizia Ministerioak argitaratzen ditu) erabili ahal izango dira.

Edonola ere, gorpuzkiak garraiatzeko ezinbestean jaso beharko da autonomia-erkidego eta toki-erakunde eskudunaren baimena, eta autonomia-erkidegoan indarrean jarritako Hilotzen Osasun-alderdiei buruzko Araudiaren eta toki-araudiaren arabera egingo da garraiatzeko prozedura..

3. Txostena

- Taldekideen eta egindako lanen zerrendak eta egitekoen banakapena.
- Aurkitutako gorpuzkien deskribapena eta inbentarioa.
- Hobitik ateratako gorpuzkien egoera.
- Gorpuzkiak aurkitzen direnetik azken norakora iritsi arte babesteko neurriak, arduradunak eta gorpuzkiak kontserbatu, ontziratu eta biltegitratzeari buruzko xehetasunak.
- Jasotze planimetrikoa eta banako bakoitzaren fitxa, gorabehera antropologiko nabarmenenak jasota.
- Dagozkion agiri grafikoak eta argazkiak.

C. Auzitegi ikerketa (laborategiko lanak)

1. Jarduerak

Fase honetan, hezurak eta gainerako ebidentziak aztertuko dira laborategian, helburu hauekin:

1. Identifikazioa.
2. Heriotzaren diagnostikoa.
3. Etiologia mediko-legala.
4. Heriotzaren data.
5. Heriotzaren inguruabarrak.

Munta handiko aurkikuntza bada, baldintzak eta bitarteko erabilgarriak kontuan hartuta, ahal dela, honakoak sartuko dira taldean:

- Auzitegi-antropologiako aditua (antropologo fisikoa).
- Auzitegi-biologoa (genetikan aditua).
- Auzitegi-patologoa (Lege eta Auzitegi Medikuntzan osagile espezialista).
- Auzitegi-odontologoa.

Aukerarik baldin badago, auzitegi-koordinatzaile bat izendatuko da, auzitegi-patologiaren arloan gaitasun eta esperientzia egiaztatutakoa, auzitegi-adituen txostenetatik eratorritako informazio guztia bate-

ratu eta zenduaren nortasunari zein heriotzaren kausa eta baldintzei buruzko ondorioak jasoko dituen amaierako txostena osatuko duena.

Ondoko jarduerak egingo dira:

- Jarduerak eta emaitzak dokumentatzea.
- Gorpuzkiak prestatzea: esaterako, kaltetutako materiala erradiografiatzea, errotulatzea eta konpontzea.
- Identifikazio berreraikitzailea: gorpuzki mota (gizakiarenak/animaliarenak), laginean ordezkaturako pertsona kopurua, adina, sexua, jatorria, garaiera eta abar zehaztuko dira.
- Identifikazio konparatiboa: besteak beste, pisua, *pre*, *peri* eta *post mortem* lesioak, bestelako anomaliak eta aurpegi-berregitea zehaztuko dira, baita aztarna genetikoa ere, aurreko metodoak ez badira eraginkorrak suertatu eta senideen lagin nahikoak eskuratu badira.
- Gorpuzkiak zaintzea.

Prozedura normalizatuen eta gaitasun zein neutraltasun egiaztatuko erakundeek onartutako zehaztapenen arabera egingo dira jarduera horiek.

2. Auzitegi-txostenak

Txosten bat egin beharko da laborategiko identifikazio-lanetan parte hartzen duen espezialitate bakoitzeko (antropologikoa, genetikoa, histopatologikoa, eta abar). Txostena osatzeko, kontuan hartu beharko da *ante mortem* fitxan eta indusketa-txostenean jasotako informazioa.

Txosten horiek honakoak jasoko dituzte:

- Aurkitutako pertsonaren edo gauzaren deskribapena, aurkitutako modua edo egoera azalduta. Ahal izanez gero, aurkitutako pertsonaren nortasuna adieraziko da, auzitegi-antropologoak hala egiaztatuta.
- Perituek egindako eragiketa guztien xehetasunen eta emaitzen zerrenda.
- Perituek datu horietatik aterako dituzten ondorioak, bere lanbideko printzipioen eta arauen arabera.

D. Amaierako txostena

Alderdi guztien gaineko txostena egin beharko da, prozeduran parte hartu duten espezialisten txostenak barne hartuko dituena.

Txosten hori jasoko dute senideek, elkarte interesdunek edo jardueretan parte hartu dutenek, toki-erakunde erantzule edo parte-hartzaileek eta hobia kokatuta dagoen autonomia-erkidegoak.

E. Gorpuzkien azken norakoa

Gorpuzkiak aztertu eta identifikatu ondoren, nortasuna zehaztu den edo ez kontuan hartuta, honela jokatu beharko da:

1. Identifikatuz gero: senideek gorpuzkiak jaso eta nahi erako zeremonia egingo dute. Gorpu guztiak tratatuko dira behar bezalako errespetu eta begirunearekin.
2. Identifikatu ezean: hobia kokatuta dagoen udalerriko hilerrian lurperatuko dira. Horretarako, edukiontzi egokienak erabiliko dira, kontserbazio- eta lehengoratzte-teknikarien argibideak betez. Banako guztiak banan-banan lurperatuko dira, aurkitutako ondasun pertsonalekin eta identifikatuta, etorkizunean hobia ireki nahi denerako. Identifikazio horretan beti adierazi beharko da ikerlaneko erregistro-zenbakia.

Halaber, gorpuzkiak garraiatzeko, berrehorzteko edo errausteko, autonomia-erkidego eta toki-erakunde eskudunen baimena beharko da.

